

Kemalizm'in Demokrasi Tasavvuru: Feroz Ahmad ile Levent Köker'in Kemalizm-Demokrasi Analizleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Nouraldin A. M. ALAYDI

Sakarya Üniversitesi SBKY Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

am.alaydi@ogr.sakarya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-3645-7355>

Makale Başvuru Tarihi : 13.04.2023

Makale Kabul Tarihi : 20.05.2023

Makale Yayın Tarihi : 31.05.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Anahtar Kelimeler:

Kemalizm,
Demokrasi,
Feroz Ahmad,
Levent Köker

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi olan Kemalizm'in incelenmesi, hayatın çeşitli yönleri üzerindeki açık etkileri nedeniyle modern Türkiye'yi anlamamızın en önemli araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Kemalizm ile demokrasi arasındaki tartışmalı ilişkiyi ele almak, bu ülkedeki demokrasi deneyimini ve meydan okumalarını anlamamızın en önemli yollarından biridir. Bu makale, Türkiye'de Kemalizm ve demokrasi arasındaki ilişki üzerine uzun süredir devam eden tartışmanın bir portresini çizmeyi amaçlamaktadır. Makale, Kemalizm'in tarihsel ve ideolojik gelişimini ele alan genel bir teorik çerçeve sunduktan sonra Feroz Ahmad ve Levent Köker'in Kemalizm ile demokrasi ilişkisi hakkındaki tezlerini ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bir yandan Ahmad'ın, Kemalizm-demokrasi ilişkisine olumlu bakan ve Kemalizm'in Batı modeli bir Türk demokrasisinin kurulmasının önünü açmaya çalışan bir ideoloji olduğuna inanan vesayet/önderlik akımı adı verilen geleneksel bir akımın temsilcisi olarak seçilmiştir. Diğer yandan Köker ise, Kemalizm-demokrasi ilişkisine olumsuz bakan ve bunun Türkiye'de demokrasinin kurucu anahtarı olmadığına inanan bir karşı-eleştirel tez sunan akımın temsilcisi olarak seçilmiş ve hatta Kemalizm'in demokrasiyi ikincil bir mesele haline getiren otoriter ve elitist bir eğilim taşıdığını savunmuştur.

Kemalism's Conception of Democracy: A Comparative Evaluation of Feroz Ahmad's and Levent Köker's Analysis of Kemalism-Democracy Relation

Abstract

Keywords:

Kemalism,
Democracy,
Feroz Ahmad,
Levent Köker

Analyzing the founding ideology of the Turkish Republic - Kemalism, is regarded as one of the most important tools for understanding modern Turkey, due to its clear effects on various aspects of life. Also, addressing the controversial relationship between Kemalism and democracy is one of the most important ways to understand the experience and challenges of democracy in Turkey. This article aims to paint a portrait of the long-standing debate on the relationship between Kemalism and democracy in Turkey. After presenting a general theoretical framework dealing with the historical and ideological development of Kemalism, the article elaborates on Feroz Ahmad and Levent Köker's theses on the relationship between Kemalism and democracy. On the one hand, Ahmad was chosen as the representative of a traditional movement called the tutelage/leadership movement, which views the Kemalism-democracy relationship positively and believes that Kemalism is an ideology that tries to pave the way for the establishment of a Western model of Turkish democracy. On the other hand Köker, was chosen as the representative of a counter-critical thesis that views the Kemalism-democracy relationship negatively and believes that this is not the founding key of democracy in Turkey, and even argued that Kemalism has an authoritarian and elitist tendency that makes democracy a secondary issue.

GİRİŞ

Kemalist düşünce sistemi, cumhuriyetin kurucu ideolojisi olarak Türkiye'nin farklı siyasal tartışmalarında her zaman etkisini bırakan ve yerini koruyan merkezi bir düşünce anlayışı olmuştur. Bu anlamda Kemalizm, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı çeşitli siyasal sorun ve meseleleri düşünsel ve tarihsel açıdan yorumlayıp analiz etmekte önemli bir anahtar olarak görülmüştür. Bununla birlikte Türk demokrasi serüvenini ve yaşadığı çeşitli sorunları Türkiye tarihinde çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı çok tartışmalı bir konu temsil etmektedir. Türk demokrasi serüvenini ve sorunlarını daha derinlikli bir şekilde incelemek adına çeşitli araştırmacılar, Kemalizm-demokrasi ilişkisini analiz etme yoluna başvurarak Kemalizm'in kavramsal ve ideolojik temellerini incelemiş ve bunların Türkiye iç siyaset yapısına ve demokrasi deneyimine etkisini araştırmıştır.

Bu anlamda elinizdeki çalışmada, ilk başta kökenleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti (İttihatçılık) fikirleri ile olan ilişkisi, tarihsel gelişimi ve temel ilkeleri gibi çeşitli açılardan Kemalist ideoloji ele alınıp genel bir ideoloji çerçevesi sunulacaktır. Bu kavramsal çerçeveden sonra çalışmada, Kemalizm'in demokrasi ile ilişkisi bağlamında Feroz Ahmad ile Levent Köker olmak üzere birbirinden farklı iki analiz incelenecektir. Böylece çalışmada, Kemalizm'in Türkiye'de demokrasi için zemin hazırladığını savunan ve bu ilişkiyi olumlu değerlendiren akımın bir temsilcisi olarak Feroz Ahmad'ın Kemalizm-demokrasi analizi özellikle "İttihatçılıktan Kemalizme" adlı kitabı üzerinden ele alınacaktır.

Bundan sonra çalışmada, Kemalizm-demokrasi ilişkisini vesayet veya öncülük kavramları üzerinden ele alınmasına karşı çıkan ve bu ilişkiye olumsuz bakan Levent Köker'in Kemalizm-demokrasi analizi özellikle "Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi" adlı kitabı üzerinden incelenecektir. Son olarak çalışmada, Kemalizm-demokrasi ilişkisi bağlamında ele alınan yazarların farklılıklarının sunulduğu ve karşılaştırmalı bir analize tabi tutulduğu karşılaştırma ve sonuç kısmı ile bitirilecektir.

KEMALİZM: GENEL BİR İDEOLOJİ ÇERÇEVESİ

"Kemalizm, Kamalizm, Atatürkçülük, Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Atatürk Yolu" gibi farklı dönemlerde çeşitli isimler ile adlandırılan bu düşünce sistemi, ilk kez 1920 yılında "Kemalizm" kavramı şeklinde Türkiye'de Atatürk ve yoldaşlarının giriştiği milli mücadeleyi anlatmak için İngilizler tarafından kullanılmıştır (İnan, 2004: 109; Kayıran ve Metintaş, 2013: 580). Sonraki yıllarda görülen Atatürkçülük-Kemalizm tartışmasına rağmen Kışlalı gibi (1997: 15) çeşitli araştırmacılar, artık "Kemalizm" kavramının uluslararası literatüre girdiğini savunarak bu kavramın 1930'lu yıllardan beri Türkiye'de İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı La Turquie Kemaliste (Kemalist Türkiye) Fransızca dergisi örneğinde olduğu gibi devlet ve özel yayın organlarında yaygın bir şekilde kullanıldığını ileri sürmektedirler (Albayrak, 2010: 312).

Köken meselesine gelince farklı araştırmacılar, Kemalizm'in kökeni Tanzimat dönemine kadar getirilebilen ve İkinci Meşrutiyet döneminde ciddi bir ivme kazanan Modernleşme ve Batılılaşma akımların Kurtuluş Savaşı sonrasında şekillenmeye başlayan "radikal bir biçimi" olduğunu ileri sürmektedirler (Köker, 2007: 211). Bu anlamda Kemalizm'in düşünce yapısında, Genç Osmanlılar ve Jön Türkler gibi yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'ni ve Osmanlı-Türk milli varlığını kurtarma derdini taşıyan farklı modernleşmeci fikri akımların çeşitli izlerini bulmak mümkündür. Ancak kuşkusuz ki İttihatçılık düşünceleri, Kemalizm'in düşünsel altyapısını hazırlamakta ve tarihsel gelişimini sağlamakta göz ardı edilemeyecek bir rol oynamıştır (Öztürk, 2013: 10; Şahin, 2010: 271).

Böylece Kemalizm, önemli farklılıklara sahip olmasına rağmen İttihatçılık deneyimi başta olmak üzere Osmanlı modernleşme akımlarından ciddi bir şekilde etkilenerek Batıcılık, pozitivism, milliyetçilik, merkezîyetçilik ve halkçılık gibi temel ilkeleri miras alıp geliştirmiştir (Yurttaş, 2008: 75-76). Aslında Kemalist düşünce sistemi, İkinci Meşrutiyet ile uygulanmaya başlanan ve pozitivist, merkezîyetçi, tepeden

inmecı, seçkinci ve otoriter unsurlar barındıran Ahmed Rıza İttihatçılık anlayışının bir devamı olarak değerlendirilmektedir (Çiftçi, 2020: 2335). Ancak Kemalizm, İttihatçılığın pozitivist Comte felsefesinden ödünç aldığı düzen (order) ve ilerleme (progress) gibi temel öğeleri almasına rağmen bu öğeleri yeni ve daha radikal bir şekil vererek “topyekûn ve ödünsüz bir Batılılaşma programına” dönüşmüştür (Köker, 2007: 234).

Kemalizm ideolojisi, Albayrak’a göre (2010: 308) Atatürk liderliğindeki Kurtuluş Savaşı sırasında başlayan “Türk devriminin bir ürünü” olmakla birlikte yeni kurulan cumhuriyetin kurucu ideolojisini temsil etmektedir. Bu anlamda söz konusu ideoloji, farklı alanlarda yoğun bir reform hareketiyle Batılı düşünce ve değerleri Türkiye devleti ve toplumuna yerleştirmeyi ve dolayısıyla Türkiye’yi “muasır medeniyetler seviyesine”, yani Batı medeniyeti düzeyine, ulaştırmayı hedefleyen bir düşünce sistemidir (Erşan, 2006: 39). Böylece Türk milletini modern, türdeş ve uyumlu bir topluluk haline getirmeyi hedefleyen Kemalizm, değişimi ve gelişimi engelleyerek Batı medeniyetine yetişme sürecini geciktiren geleneksel düşüncelerin farklı unsurlarını ortadan kaldırarak Türkiye’de laiklik, pozitivism ve Türk milliyetçiliği temelinde modernleşmeci bir ideoloji görevini yerine getirmeyi amaçlamaktadır (Beriş, 2006: 53). Bu süreç, Cumhuriyet Halk Partisi’nde (CHP) önemli bir isim olan Nihat Erim tarafından "aklın diktatörlüğü" sözleri ile açıklanmıştır (Aktaran: Bora, 2017: 119).

Öte yandan Şerif Mardin’in (1969: 7) “Din ve İdeoloji” adlı kitabında ele aldığı sert ve yumuşak ideolojiler ayrımı bağlamında Kemalizm, “şekilsiz, müphem ve sınırları katı bir şekilde belirlenmemiş inanç sistemleri” olan esnek yumuşak ideolojiler kategorisinde yer almaktadır. Zira Kemalizm, liberalizm ve Marksizm gibi hayatın tüm alanlarını açıklamaya çalışan evrensel bir düşünce sistemi sunmaya çalışmayıp Türkiye bağlamında yerel ve özgün bir ideoloji temsil etmektedir (Aktaran: Yurttaş, 2008: 73).

Bununla birlikte Kemalizm’in İttihatçı arka planını bir tarafa koyarsak aslında bu ideoloji Kurtuluş Savaşı sırasında meydana gelen ve "tam bağımsızlık", "ulusal birlik" ve "anti-emperyalizm" gibi konular bağlamında alevlenen yoğun siyasal ve ideolojik tartışmalar içinde oluşmaya başlamış ve ancak 1930’lu yılların başında net bir şekil kazanmıştır (Köker, 2007: 234). Zira cumhuriyetin kuruluşu ile ilkeleri ve düşünceleri gittikçe belirginleşen Kemalizm, Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisini (CHP) 1931 yılındaki Üçüncü Büyük Kurultay’ı sırasında parti programına dâhil edilen -ve sonrasında 1937 yılında anayasaya eklenen- “Altı Ok” ilkeleri ile birlikte Kemalizm’in ideolojileşme sürecinin tamamlandığı ileri sürmek mümkündür (Öztürk, 2013: 135).

1920’li yıllar boyunca kapsamlı bir ideolojik programı olmayan Kemalist ideoloji, 1930’lu yılların başında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının (SCF) sunduğu liberal ideoloji programı karşısında kapsamlı bir program sunma ihtiyacı gibi iç etkenler nedeniyle Kemalist seçkinlerin kendi kapsamlı ideolojik programını oluşturma yoluna gitmesi ile olgunlaşmıştır. Aynı zamanda Faşizm, Nazizm ve Komünizm gibi aynı dönemde dünyada yükselen ve Türkiye’yi etkileyen baskın ideolojilerin etkisi gibi dış etkenler nedeniyle Kemalist seçkinler, bu ideolojilere karşı koyma zorunluğunu hissederek kendini korumak ve farklı göstermek istemesi Kemalizm’in olgunlaşmasında önemli bir rol oynamıştır (İnan, 2004: 113-114; Balcı, 2016: 93). Böylece tüm önceki farklı büyük reformlara rağmen Kemalizm’in ideolojileşme sürecinde kabul edilen Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık ilkeleri üzerinde temellendirildiği CHP’nin Üçüncü Büyük Kurultay’ı ayrı bir önemi ve etkisi bulunmaktadır (Albayrak, 2010: 311).

Kemalizm’in özünü oluşturan ve çeşitli yorumlara ve uygulamalara yol açan bu altı ilkenin “teorik” genel anlamlarına kısaca ele alındığında Cumhuriyetçilik ilkesi, egemenliğin millete ait olduğunu ve devletin millet tarafından yönetildiğini ifade etmektedir. Milliyetçilik ilkesi, temel hedefi milli bir devletin inşası olan hegemonyacı bir anlayış ifade ederken Halkçılık ilkesi, toplumu sınıfsız algılayan ve milletin refahı ve mutluluğunu gerçekleştirmekte devletin rolünü önemseyen bir ilke olarak değerlendirilmektedir (Dinç,

2008). Devletin ekonomik kalkınmada ve halkı eğitilmede oynayacağı rolleri vurgulayan Devletçilik ilkesinin yanında Laiklik ilkesi, devletin din üzerinden herhangi bir ayırım yapmamasını ve din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda Kemalist elitler, tıpkı saltanat ve hilafetin lağvedilmesi ve resmi din maddesini anayasadan çıkarılması gibi, dinin devletten özellikle siyasi ve hukuki anlamda tamamen ayrılmasına dayanan katı bir laiklik yorumunu benimsemiştir.

Bundan öte Kemalizm'in en tartışmalı ilkelerinden biri olarak kabul edilen bu ilke, Fransız sert laiklik deneyiminden ilham almıştır. Burada bazı Yetkin gibi yazarlar (2013: 61), Kemalizm'in din-devlet ayırımının ötesine geçerek pozitivist bir bakış açısıyla dini Türkiye'nin geri kalmışlığının en önemli nedeni olarak değerlendirip kamusal alandan dışlayarak özel alanda sınırlandırmaya çalıştığını ileri sürmüştür. Son ilke olan İnkılapçılık ilkesi ise, modernleşme yolunda atılan reform adımlarını koruyarak sürekli bir gelişmenin sağlanmasını temsil etmektedir (Kayıran ve Metintaş, 2013: 581-610)

Ayrıca Kemalizm, Çeşitli dönemlerde sadece farklı isimler kazanan bir ideoloji değil, Türkiye'de devlet ile birleşerek siyasal hayatın alanını belirleyen bir düşünce sistemi haline gelmiştir (Osmanbaşoğlu, 2017: 235). Aynı zamanda esnek yumuşak bir ideoloji olması nedeniyle bu ideoloji, zamanla birbirleriyle çatışan farklı yorumlara sahip olmuştur. Örneğin Kemalizm'i siyaset tartışmaları üstünde üçüncü bir yol olarak yorumlayanlar görmek mümkündür. Bunun yanında Kadro Hareketi gibi çeşitli dönemlerde Kemalizm'i solcu bir yorum yükleyenler akımlar bulunmaktadır (Kazancı, 2009: 41). Ayrıca 12 Eylül rejimi gibi sağcı Kemalist söylemlere sahip akımlar bulunmaktadır. Böylece Türk Siyasal hayatında tüm siyasal akımlar Kemalizm'i kendine göre yorumladığı için, Tunaya'nın tespit ettiği gibi Türkiye'de tek bir Atatürkçülük/Kemalizm olmadığı ve çeşitli Atatürkçülükler/Kemalizmler bulunduğu düşüncesi ileri sürülebilmektedir (Aktaran: Yurttaş, 2008: 73).

FEROZ AHMAD: DEMOKRASİNİN ZEMİNİNİ HAZIRLAYAN KEMALİZM

Hint kökenli Amerikalı araştırmacı Feroz Ahmad, Kemalizm-demokrasi ilişkisi üzerindeki analizini 1945 yılında gerçekleşen çok partili siyasal hayata geçiş sürecini farklı bir açıdan ele alarak başlamıştır. Bu bağlamda tek parti rejiminden rekabetçi ve çoğulcu siyasal rejime geçişi sürecinin klasik analizlerde olduğu gibi İsmet İnönü'nün siyasal öngörüsünden veya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan tehlikeli dış etkenlerden kaynaklanmadığını vurgulayarak ileri sürmüştür. Bunun aksine demokrasinin ve çok partili siyasal rejiminin "ipuçları bizzat Kemalizm'in içinde" olduğunu savunmuş ve bu geçişin Kemalist ideolojinin temel hedeflerine bağlayarak Kemalizm'in yaptığı reformlar ve izlediği politikalar aracılığıyla uzun vadede demokratik bir rejim kurmayı hedeflediğini vurgulamıştır (Ahmad, 2019: 195).

Aynı zamanda cumhuriyetin kuruluş dönemindeki tehlikeli iç ve dış şartlar çerçevesinde yeni devletin korunmasını öncelik tutarak hemen demokratik bir sistemin benimsenmesi "acelecilik" olarak görmüştür. Böylece Ahmad, Kemalizm'in egemen olduğu tek parti döneminde biçimsel demokrasinin özelliklerinin neredeyse hiç olmamasına rağmen bu ideolojinin demokratik bir yönelime sahip olup olmadığı sorusuna "ihtiyatlı bir evet" cevabını vermiştir. Bu cevabını açıklamak için yazar, Kemalist Batıcı, modernleşmeci, pozitivist ve ilerlemeci söylemleri vurgulayarak Kemalizm'in Türkiye'yi gelişmiş Batılı ülkeler seviyesi olan "muasır medeniyetler" seviyesine, dolayısıyla kapitalist ve demokratik bir düzeye yükseltmeyi amaçlayan bir geçiş ideolojisi ve rejimi olduğu gerekçesini sunmuştur (Ahmad, 2019: 196-197).

Bu bağlamda Kemalizm-demokrasi ilişkisini kapitalizm, burjuva devrimi ve sınıflaşma süreci gibi kavramlar üzerinden incelemeye çalışmıştır. Karşı devrim dalgalarına direnmek adına uygulanan Taktiri Sükûn Kanunu ve tek parti rejimi gibi Kemalizm'in anti-demokratik uygulamalarına devleti koruma bağlamında anlayışla bakan Ahmad, Kemalizm'i itihatçıların milli burjuva yaratma politikasını devam ettirerek Türkiye'de "burjuva devriminin öncüsü" olan bir ideoloji olarak ele almıştır. Bu anlamda Kemalizm'in "milliyetçiliğin ve demokrasinin önemli rol oynayacağı bir burjuva devrimini" gerçekleştirmeye çalıştığını ve bu sürecin

aslında Kemalist ideolojideki en önemli demokratik unsurlarını barındırdığını ileri sürmüştür (Ahmad, 2019: 196).

Bu anlamda Ahmad, Kemalist söylemdeki Batıcılık ve modernleşme vurguları aslında kapitalist bir düzeni ve dolayısıyla sonunda demokratik bir sistemi kurma anlamına geldiğini savunmuştur. Zira yazar, o dönemde ekonomik zayıflık ile siyasal istikrarsızlık arasındaki ilişkiyi vurgulayarak ekonomik sorunları çözecek kapitalist sistemi geliştirerek Kemalizm'in siyasal istikrarın sağlanacağı ve dolayısıyla demokrasinin kurulmasına yol açılacağı düşüncesiyle hareket ettiğini savunmuştur. Bu analizden yola çıkarak yazar, demokrasinin "tanım gereği rekabetçi olan kapitalizme özgü bir siyasal örgütlenme yöntemi" olduğunu ve dolayısıyla Kemalistlerin demokrasiyi kapitalizmin siyasal ve idari yansıması olduğunu düşündüklerini ileri sürmüştür. Böylece Kemalistlerin gözünde "kapitalizm ile bağdaşan tek siyasal rejimin rekabetçi parlamenter sistem" olduğunu dile getiren yazar, Kemalizm'in burjuva devrimi ile demokrasiye geçiş için uygun altyapı koşullarını sağlamaya çalıştığını ve bu nedenle Türkiye'de önce kapitalist sistemi kurmak istediklerini vurgulamıştır (Ahmad, 2019: 197-198).

Aynı zamanda Ahmad, Mustafa Kemal'in Sovyetler Birliği Türkiye elçisi olan Semyon İ. Aralov'a hitaben söylediği "Türkiye'de sınıflar yok (...) gelişmiş bir sanayi olmadığı için işçi sınıfı da yok. Bizim burjuvazimizi ise henüz burjuva sınıfı haline getirmek gerekiyor." alıntısını aktararak o dönemin Türkiye'deki sınıflaşma bağlamında yaşanan duruma değinmiştir (Ahmad, 2019: 203). Ayrıca Kemalizm'in benimsediği halk anlayışının "çeşitli toplumsal güçlerin eski rejime karşı birliğini" temsil eden Fransız İhtilali'nin üçüncü sınıf (Tiers État) anlayışına yakın olduğunu ileri sürerek Kemalizm ile Fransız İhtilali arasında bağlantı kuran yazar, Fransa ve Fransız İhtilali örneğinde olduğu gibi Türkiye'de liderliği alacak olgunlaşmış bir burjuva sınıfı olmadığını vurgulamıştır.

Bundan dolayı Ahmad, bir seçkin grubu olarak Kemalistlerin bir burjuva devrimi yoluyla burjuva sınıfını yaratma ve sınıflaşma sürecinin gelişmesini sağlama görevlerini üstlendiklerini ileri sürmüştür. Aynı zamanda yazar, Kemalistlerin "siyasal demokrasinin Avrupa'daki burjuva devriminin zorunlu bir parçası olduğunu ve aynı sürecin Türkiye'de de tekrarlanması gerektiğine" inandıklarını savunmuştur (Ahmad, 2019: 200-202). Bu bağlamda yazar, Kemalizm'in "tüm sınıf çıkarlarından özerk" bir toplum hedefini aslında benimsemeyip sınıfları ortadan kaldırmak istemediğini ve tam aksine eski rejimden kaynaklanan ve sınıflaşma sürecini engelleyen duvarları yıkıp aşarak Türkiye'de sınıfların gelişmesine yol açmak olduğunu vurgulamıştır (Ahmad, 2019: 204). Böylece burjuva devriminin başlatılması ve bu sürecin sonunda çoğulcu siyasete yol açılması için gerekli tüm şartları hazırlamak Kemalistlerin tarihsel görevleri arasında değerlendirilmiştir.

Bunula birlikte yazar, o dönemde İran gibi farklı komşu ve yakın ülkelerde uygulanan askeri diktatörlük rejimlerinin kısa vadede daha kolay bir seçenek olmasına rağmen bir geçiş rejimi niteliğini taşımadığından dolayı Türkiye'de uygulanmadığını savunmuştur. Aynı zamanda bu tespitten yola çıkarak Ahmad, Kemalizm'in tek parti döneminde demokrasi için hazırlayıcı rolünü kanıtlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Atatürk'ün İttihatçılar döneminde yaşanan siyasetin askerileşme sürecinden ders çıkararak "ya üniforma ya siyaset" şeklinde bir formül ile orduyu siyasetin dışında tutmakta kararlılık gösterdiğini savunmuştur. Ayrıca yazar, benzersiz olduğunu savunduğu bu kesin siyaset-ordu ayırımına Kemalist rejimin tek parti döneminde iş başında olan aktif askerlerin seçimlerde oy kullanma hakkını tanımamasını örnek göstermiştir.

Aynı zamanda Kemalist ideolojinin "halk" ve "millet" vurgusuna işaret ederek demokrasinin kitlesel katılım şartının milli mücadelenin başlangıcından beri "Kemalizm'in ayrılmaz bir parçası" olduğunu ve her zaman vurgulanan önemli bir husus olarak algılandığını ileri sürmüştür (Ahmad, 2019: 199). Bununla birlikte Ahmad, Kemalizm'in bir hazırlayıcı rejim olup demokratik bir rejim olmamasına rağmen yargı sistemi ve ideolojik söylemi açısından liberal bir rejim olduğunu ileri sürmüştür.

Özellikle 1929 buhranından sonra dünyada yayılan ve 1930'lu yıllarda ciddi bir şekilde yükselen aşırı milliyetçi ve devletçi söylemlerle Kemalistlerin gözünde demokrasi ve liberalizmin itibarı sarsılmaya başladığını belirtmiştir. Zira Kemalizm'in Faşizm, Nazizm ve Komünizm gibi ideolojilerin yükselmesinden etkilendiğini ve Cumhuriyet Halk Partisinde (CHP) bir kanadın bu ideolojilere ilgi göstermeye başladığını dile getiren yazar, Komünizm'in evrenselciliği ve din düşmanlığı nedeniyle Türkiye'de mümkün olmadığını ve faşizmin milliyetçi ve yurtsever niteliği sayesinde Kemalizm'e daha yakın olduğunu belirtmiştir (Ahmad, 2019: 207).

Bu bağlamda söz konusu dönemde parti içinde şiddetle çatışan tek parti yönetimini ve devletçiliği temsil eden dönemin Parti Genel Sekreteri Recep Peker ve takipçileri ile özel sektörü ve liberal ilkeleri savunan Celal Bayar ve İş Bankası çevresi olmak üzere iki grup olduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda Kemalizm'in 1930'lu yıllarda partinin devletle birleştiği ve ideolojinin sadece partiden geldiği faşist bir yön aldığı dile getiren yazar, 1936 yılında Atatürk'ün Recep Peker'i Genel Sekreterlik makamından azletmesi gibi önlemler ile rejimin "faşist rengini" değiştirmeye çalıştığını ve dengeyi parti içindeki liberal kanadın lehine çevirdiğini savunmuştur (Ahmad, 2019: 214).

Kemalistlerin bazı faşist ve komünist uygulamaların taklit ettiğini ileri süren Ahmad, hukukun üstünlüğü, anayasal devlet, eşitlik, rasyonalizm, uygarlığın evrenselciliği ve bireycilik gibi liberal ilkeleri reddetmediği için Kemalizm'in hiçbir zaman tam anlamıyla faşist veya komünist bir rejim olmadığını vurgulamıştır. Aynı zamanda yazar, Kemalizm'in uygarlığın evrenselciliği kabul etmesi, sömürgeye karşı bir başkaldırı ve üçüncü dünya ülkeleri için uygun bir örnek olması gibi farklı nedenlerle özellikle faşizmden farklı olduğunu savunmuştur (Ahmad, 2019: 209-210). Bu anlamda yazar, Kemalizm'in demokrasi için uygun şartları hazırlamak adına devleti toplum karşısında topyekûn modernleşmeyi tesis edecek gerçek güç olarak kullandığını ve hazırlık sürecinin doğuracağı modernleşmiş rasyonel toplum ortaya çıkıncaya kadar rejimin demokratikleşmesini ertelediğini vurgulamıştır. Aynı zamanda yazar, Kemalizm'in sınıf çatışmasının olmadığı bir toplumu yaratma çabasının aslında burjuva devrimini gerçekleştirecek burjuva sınıfının doğmasını engelleyemediğini ileri sürmüştür (Ahmad, 2019: 211).

Böylece Ahmad, Kemalizm'in bir geçiş rejimi olmasını göz önüne bulundurarak Kemalizm-demokrasi ilişkisine olumlu bakmış ve bu ilişki üzerindeki analizini tarihselci sınıfsal ve yapısal bir temele oturtmuştur. Bu anlamda Ahmad, Kemalizm-demokrasi ilişkisini vesayet ideolojisi analizi üzerinden değerlendiren Ergün Özbudun ve Tarık Zafer Tunaya ile geçici aşkın devlet analizi üzerinden ele alan Metin Heper gibi farklı yazarlara katılarak öncülük ve öncü ideoloji analizi üzerinden tek parti rejiminin geçiciliğini ve Kemalizm'in demokrasiye hazırlayıcı bir rol oynadığını savunmuştur.

LEVENT KÖKER: KEMALİZM'İN DEMOKRASİ HAZIRLAYICI ROLÜ SAVINA BİR REDDİYE

Sonradan kitaplaştırılan 1987 yılında tamamladığı doktora tezi ve farklı makaleleri ile Kemalizm-demokrasi ilişkisini eleştirel bir analizle ele almaya çalışan Köker, kapsamlı bir teorik analiz yaptıktan sonra bu alanda gelenekselleşmiş analizleri ciddi bir şekilde eleştirerek Kemalizm'in demokrasi tasavvurunu incelemiştir. Aynı zamanda yazar, siyasal gelişme, demokrasi, modernleşme ve popülizm gibi farklı kavram ve teorileri ayrıntılı bir şekilde inceleyerek Kemalizm-demokrasi ilişkisi üzerindeki eleştirisine ve analizine sağlam bir zemin hazırlamıştır. Kemalizm'in Türkiye'de toplumsal gelişimi etkileyen "özerk bir güç" olduğunu savunan Köker, özellikle halkçılık ve devletçilik gibi Kemalizm'in ideolojik öğelerini detaylı bir şekilde ele almış ve Kemalizm-demokrasi ilişkisini yeniden değerlendirmeye ve yorumlamaya çalışmıştır (Köker, 2007: 9).

Ayrıca Köker, Kemalizm'in ekonomik anlamda gelişmiş sanayileşmeyi ve hukuki-sosyal anlamda Batılılaşmayı gerçekleştirmeye çalışması konusunda açık ve net bir tavır gösterdiğini vurgulamış ancak bunun aksine siyasal anlamda cumhuriyetçilik söyleminin dışında amaçlarının "yeterince açık olmadığını" ileri sürmüştür. Aynı zamanda yazar, Özbudun, Tunaya, Heper ve Ahmad örneklerinde olduğu gibi siyasal

hedefler bağlamında Kemalistlerin aslında önce gerekli tüm reform süreçlerini tamamlamayı hedefleyen geçici bir tek parti rejimi kurduktan sonra Batı tarzı bir demokrasi yerleştirmeye çalıştıkları akademik alanda yaygın düşünceyi Batı hayranlığı temelinde ortaya çıkaran bir kanaat olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Köker, “kendi sonunu kendisi hazırlayan” geçici bir rejim gibi farklı gerekçelerle vesayet/öncülük görüşünün aslında bu süreç içinde otoriter uygulamaları meşrulaştırmaya ve savunmaya çalıştığını ileri sürmüştür (Köker, 2007: 211-215).

Buna ilaveten "Muasır medeniyetler seviyesi" kavramını tartışmaya açan Köker, söz konusu kavramın dışarıdan belli bir toplum modelini hedef almış gibi gözükse de o dönemde (1930'lı yıllarda) içeriden ütöpik bir hedef olarak görüldüğünü ileri sürmüştür. Zira vesayet analizlerin Batı modelini hiç eleştirmeden bir bütün olarak ele alındığını savunan yazar, "Muasır medeniyetler seviyesi" kavramını içerik açısından altı ok ilkeleri gibi Kemalizm'in farklı düşünceleri ve uygulamaları ile açıklanması durumunda Kemalistlerin "mantıksal olarak olanaksız bir görev" üstlendiklerini savunmuştur (Köker, 2007: 218-220).

Kemalizm'in ideolojik resmiyet ve netlik kazanmasının Tek Parti rejiminin güçlenmesi dönemine denk geldiğine ve bunun tesadüf olmadığına dikkat çeken yazar, Türkiye'de ancak Kemalizm çizdiği sınırlar içinde siyasetin ve muhalefetin varlığına müsaade edildiğini söylemek “abartılı bir değerlendirme olmadığını” ileri sürerek Türkiye'de demokrasi sorunlarının incelenmesinde Kemalizm'in önemine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Köker, Kemalizm'in benimsediği modernleşme hedefinin siyasal ve kültürel bağlamda demokrasi söylemine sahip olmasına rağmen ifade ve örgütlenme özgürlükleri başta olmak üzere demokrasinin temel şartlarını ve unsurlarını kısıtlayan engelleri meşrulaştırdığını vurgulamıştır. Kemalizm'i inceleyen çalışmaların metodolojik tartışmalarının “pozitivizm ile pozitivist olmayan metodoloji anlayışları” arasında kaldığını belirten yazar, Türkiye'deki demokratik siyasal süreç içerisinde Kemalizm'in çizdiği sınırların aşılmasını “devlete yönelik bir tehdit gibi” algılandığını ve “devletin toplum üzerindeki gözetleyici, yönlendirici, müdahaleci rolün” pekiştirdiğini ileri sürmüştür (Köker, 2009: 97-101).

Kemalizm-demokrasi analizini yaparken Kemalizm ile modernleşme teorisi arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Modernleşme teorisinin Batı dışı ülkelerdeki modernleşme süreçlerini analiz etmek için ortaya koyulmuş bir teori olduğunu belirten Köker, modernleşme teorisinin Kemalizm'den çok sonra çıkmış olmasına rağmen ikisinin özellikle demokrasiye bakışı bağlamında “örtüşen bir içeriğe sahip” olduklarını savunmuştur. Bu anlamda yazar, söz konusu teorisinin Batılı örgütlenme sistemini (demokrasiyi) diğer ülkelerin benimsemesi gereken nihai toplum şekli olarak sunduğunu ve bu bakımdan özellikle ağır basan Batıcılığıyla Kemalizm'in “modernleşme teorisinin Türkiye'deki izdüşümü gibi” görüldüğünü savunmuştur. Modernleşme teorisinin dünyadaki tüm modernleşme süreçlerinin açıklayabildiğini iddia ettiği evrensellik tezini eleştiren Köker, bu evrensellik tezinin altında Batı'nın bir ideal tip haline dönüştürülüp varılabilen son gelişim noktası olduğu ve dolayısıyla Batı'nın tüm diğer milletler karşısında daha ileriye ile daha demokratik olanı temsil ettiği düşüncesinin yattığını vurgulamıştır (Köker, 2009: 106).

Aynı zamanda yazar, modernleşme teorisinin modernliğe geçiş sırasında batı dışı ülkelerde görülen otoriter rejimlerin demokrasiyi yerleştirmeye çalışan rejimler olarak değerlendirdiğini savunarak bu teorisinin modernleşmenin ve dolayısıyla Batılı demokrasinin yerleştirilmesi için “siyasal otoriterliğin kaçınılmaz” olduğunu savunduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda modernleşme teorisinin “etnosentrik ve teleolojik” özellikler barındırdığını savunan yazar, söz konusu teorisinin Kemalizm örneğinde olduğu gibi modernleşme için ilk başta demokrasiye değil, sistemin inşasına ve istikrarına öncelik verdiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Köker, Kemalizm'in devletçi ekonomik kalkınma ile merkezîyetçi pozitivist eğitim gibi İttihatçılıktan miras aldığı modernleşme politikalarına dayandığını ve modernleşme teorisinde olduğu gibi bu hazırlayıcı uygulamaların demokrasi karşısında ön plana yerleştirdiğini açıklamıştır. Bu anlamda Köker (2009: 107), Kemalizm-demokrasi ilişkisini Kemalizm'in “tarihin sonu” olan Batılı demokrasi sistemine hazırlayıcı bir vesayet veya öncülük rejimi olduğu görüşünün altında modernleşme teorisinin yattığını ve bu

görüşün aslında sonradan uyarlanmış bir “ex post facto açıklama” olduğunu tespit etmiştir (Köker, 2007: 220).

Aynı zamanda Köker, Batı'nın uzun ve aşamalı modernleşme sürecine sahip olamayan Türkiye gibi ülkelerde ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal modernleşme sürecini daha kısa bir süre içinde tamamlamak için modernleşme teorisinin otoriter politikalara meşruluk kazandırdığı sunucunu çıkarmıştır. Buna göre de Kemalizm-demokrasi ilişkisini analiz ederken yazar, modernleşme/vesayet/öncülük analizlerinin aksine Kemalist ideolojinin son amacının demokratikleşme olduğu tezinin “ikna edici olmaktan uzak” olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda yazar, Kemalizm'in özellikle 1930'lu yıllarda Türkiye'de devletçilik ilkesiyle sınıf çatışmasının ve kapitalizmin meydana getirdiği bölünmelerin olmadığı bir toplumu yaratmak istediğini ve böylece devletin toplumda sınıfsızlık durumunu sürdürme görevini üstlenip “demokrasiye gerek bulunmadığı dayanışmacı bir toplum” tesis etmeye çalıştığını ileri sürmüştür (Köker, 2009: 108). Böylece Köker, siyasal bölünmenin (partilerin) varlığını toplumda çatışan sınıfların varlığına bağlayan ve sınıfsız bir toplum isteyen orijinal Kemalist bakışa dayanarak Türkiye'de gerekli tüm reformlar yapıldıktan sonra Kemalizm'in demokrasi hedefini benimsediği yorumunun “tarihi-fikri zeminden yoksun” olduğunu vurgulamıştır. (Köker, 2009: 109).

Ayrıca devletçiliğin merkezi devlete hayatın tüm alanlarında sağladığı güçlü kontrol olanaklarına dikkat çeken Köker, Kemalizm-demokrasi ilişkisi bağlamında devletçiliğin ekonomik boyutunun siyasal ve kültürel boyutlarını analiz etmeye engel olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu anlamda yazar, ekonomik anlamda sınıf çatışmasını önleme ve eğitim üzerinden siyasal-kültürel anlamda Kemalizm için uygun vatandaşlar yetiştirme hedeflerini benimseyen devletçilik gibi o dönemde fazlasıyla kullanılan Kemalizm'in kontrol mekanizmalarının “otoriterliğin kalıcılığının haklılaştırıcı zeminini” hazırlayarak anti-demokratik bir şekilde kullanıldığını ifade etmiştir (Köker, 2009: 110-111). Bununla birlikte yazar, Kemalizm'in siyasal temsil, katılım ve çoğulculuk gibi demokratik değerler taşıyan halkçılık ilkesini “halk için halka rağmen” gibi seçkin bir formül ile devletin hizmetinde yeniden yorumlayarak demokratik içeriğinin yok edildiğini ve seçkinlerin halk üzerindeki dayatma gücünü artırarak demokrasiyi zayıflattığını savunmuştur.

Bu anlamda 1930'lu yıllarda başta olmak üzere Kemalist dönemde TBMM'nin sembolik ve biçimsel bir nitelikte varlığını sürdürdüğünü vurgulayan yazar, TBMM'nin bu niteliğinin demokratik değerlerin pekiştirilmesine değil, halka karşı merkezi devletin güçlendirilmesine zemin hazırladığını savunmuştur (Köker, 2007: 138-139). Ayrıca Köker, tek parti rejiminin kendi sonunu kendisi getirecek savını reddederek halkçılık ve devletçilik gibi ilkelerin Kemalist yorumuyla çoğulcu “Batılı demokrasiye izin vermeyi güçleştiren kalıcı öğeler” olduğunu savunmuştur. Böylece yazar, altı ok ilkelerinin Kemalist yorumunun merkeziyetçi devletin güçlendirilmesi uğruna demokratikleşme, siyasal katılım ve bireysel özgürlükler gibi demokratik değerleri “konjonktürel dalgalanmalara tâbi ikincil bir konumda” yerleştirdiğini ileri sürmüştür (Köker, 2007: 236).

Ancak Köker'in Kemalizm-demokrasi ilişkisi üzerinde yaptığı analiz en önemli tespitlerden bir tanesi Kemalist pozitivism anlayışının 19. yüzyıl pozitivismi olduğu tespittir. Bu bağlamda vesayet/öncülük düşüncelerini benimseyen araştırmacıların aksine Köker, İttihatçılık üzerinden Kemalizm'e taşınan pozitivismin 19. yüzyılda yaygınlaşan ve seçkin merkeziyetçi bir devlete öncelik vererek modernleşme düşüncesini otoriter ve anti-demokratik temeller üzerinde inşa eden bir anlayış olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte yazar, Kemalizm'in tevarüs ettiği demokrasi düşüncesinin o dönemde “evrensel bir ideal niteliğinde olmadığını” vurgulayarak "demokrasi korkusunun" yaygınlaştığı 19. yüzyılın Batı'sından etkilendiğini açıklamıştır. Böylece Köker, vesayet/öncülük düşünürlerinin anlattığı gibi Kemalizm'in Batı tarzı bir demokratik sistemi ideal ve nihai bir amaç olarak benimsediğini iddia etmek “kolay olmadığını” ileri sürmüştür (Köker, 2007: 234-235).

Kemalizm'in, demokrasi ile belirlenmesi gereken milli iradenin temsilciliğini, seçkin bir grubun tekeline verdiğini belirten Köker, demokrasinin her zaman merkeziyetçi güçlü sistemlerle değil, katılımın geniş olduğu ademi-merkeziyetçi sistemlerle daha uyumlu olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda Şerif Mardin'in merkez-çevre terminolojisini kullanan yazar, demokrasinin gelişmesi için sadece merkezden çevreye değil, aynı zamanda "çevreden merkeze doğru gelen etkilerinin artması" gerektiğini savunmuştur. Bunun aksine Köker, "muasır medeniyetler seviyesi" ülküsünde içselleştirilmiş pozitivizm-milliyetçilik-devletçilik anlayışının Kemalistlerin devam ettirdiği Osmanlı-Türk modernleşme serüveni boyunca miras alınmış otoriter ve merkeziyetçi geleneklerin merkezden çevreye doğru dayatmacı bir siyasal süreç doğurduğunu vurgulamıştır (Köker, 2007: 224-225).

Bu bağlamda Köker'e göre Kemalizm-demokrasi ilişkisinin aslında üç temel noktada özetlenebileceğini savunmuştur. Buna göre birinci nokta, demokrasinin sosyal ve sınıfsal farklılıklara dayanan bir anlayış olması ancak Kemalizm'in sınıf çatışmasının olmadığı dayanışmacı bir toplum ideali benimsemesidir. İkinci nokta, Kemalizm'in hayal ettiği gelecek içerisinde Kemalist seçkinlerin demokrasinin sistem içinde bir öge bulunmasına izin verebileceğini ancak bu demokrasi formunun siyasal çatışmaya değil, dayanışmacı bir toplum anlayışına ve kutsal bir unsur olarak görülen "milli devlet" düşüncesine bağlı ikincil bir konumda olacağını belirtmiştir. Üçüncü nokta ise yazar, Kemalizm-demokrasi ilişkisinin bir takım vesayetçi özellikler barındırması nedeniyle vesayet ideolojisi ve rejiminin demokratikleşme sürecini kolaylaştırmaktansa daha fazla zorlaştırdığını ileri sürmüştür. Zira vesayet ideolojisi ve rejimi çerçevesinde demokrasiye geçişin nasıl ve ne zaman uygun olabileceği konusu sadece ve sadece vesayetçi seçkinler tarafından belirlenebilmektedir (Köker, 2007: 228-229).

Bu anlamda Köker, bir geçiş ideolojisi ve rejimi olarak Kemalizm'i ele almanın "pek yerinde olmadığını" savunarak bu değerlendirmenin Kemalizm'i ve çok partili hayata geçişi modernleşme teorine göre "açıklama" çabasının bir sonucu olarak meydana geldiğini ileri sürmüştür. Aynı zamanda yazar, Türkiye örneğini Batı standartlarına göre yorumlamak gibi ön hedefleri olan bu açıklama çabasının Kemalist ideolojiyi ve rejimi "anlamakta yetersiz kaldığını" ve Kemalizm'i ortaya çıktığı dönem itibarıyla ele alındığında "geçiş ideolojisi olmaktan daha farklı boyutları olan bir ideoloji" olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Köker, Batı tarzında bir demokrasiyi yaratmakta görece bir başarı sağlayan çok partili siyasete geçiş sürecinin aslında Kemalizm'in vesayetçi ve öncü politikalarının bir sonucu olmadığını belirtmiştir. Zira yazar, bu sürecin Kemalist seçkinler arasında yaşanan çatışma ve zamanla yol açtığı "iktidarı ele geçirmek için topluma dayanma zorunluluğu" açısından incelenmesi gerektiğini savunmuştur (Köker, 2007: 235-237).

KARŞILAŞTIRMA VE SONUÇ

Kemalizm-demokrasi ilişkisinin incelenmesi, uzun yıllar boyunca Türkiye siyasetini ve demokrasi deneyimini anlamak adına çokça analiz edilen bir konu niteliğindedir. Zira Türkiye'de devletin kurucu ideolojisi olduğundan dolayı Kemalizm'in benimsediği farklı ilkeler ve izlediği çeşitli politikalar, bugüne kadar ülkenin ekonomik, sosyal, yönetsel ve siyasal kültürü üzerinde çok fazla önemli izler bırakmıştır. Bu bağlamda farklı yorumlara yol açan Kemalizm'in demokrasi tasavvurunun belirsizliği, aslında demokrasinin Kemalist düşüncenin resmi temel ilkeleri arasında açık bir şekilde bulunmadığından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda Batılı ve çoğulcu bir olgu olan demokrasiyi hem Batıcılığı hem de seçkinciliği barındıran Kemalist modernleşme düşüncesi açısından değerlendirmek zor bir süreçtir.

Bu nedenle elinizdeki çalışmada, ele alınan ve farklı görüşler benimseyen iki analiz aslında akademideki Kemalizm-demokrasi analizlerinin genel portresini çizmektedir. Bir taraftan Kemalizm'in demokrasi için hazırlayıcı bir rol oynadığını ileri süren gelenekselleşmiş akımdan gelen Ahmad varken diğer taraftan demokrasinin Kemalizm için nihai bir amaç olmadığını savunarak eleştirel yeni bir analiz sunmaya çalışan Köker bulunmaktadır. Böylece çalışmada, Kemalizm'in ideolojik ve tarihsel gelişimini incelendikten sonra

Kemalizm-demokrasi analizini yapısal ve sınıfsal öncülük kavramı üzerinde temellendiren Ahmad ile Kemalizm-demokrasi analizini modernleşme teorisi eleştirisine dayanan ve gelenekselleşmiş öncülük ve vesayet analizlerine yaptığı eleştirilere temellendiren Köker olmak üzere iki isme odaklanmıştır.

Şimdi ise bu iki farklı ve hatta zıt analizi karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır. Bu karşılaştırmayı yaparken Köker'in kendi analizini sunmak için öncelikle modernleşme teorisi reddederek Ahmad gibi demokrasinin hazırlayıcısı olarak Kemalizm'i ele alan analizleri hem teorik hem de tarihsel anlamda ciddi bir şekilde eleştirdiği konusunun altını çizilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Köker, Ahmad'ın sınıflaşma, kapitalizmin geliştirilmesi ve burjuva devrimi gibi kavramlar üzerinde inşa ettiği öncülük tezinin aslında modernleşme teorisinin taşıdığı etnosentrik özellikler barındırdığını ileri sürmüştür. Zira Köker'e göre (2007: 218) Ahmad'ın Kemalizm-demokrasi analizi "sınıflaşmamış ve bu nedenle değişmeyip durağan kalan geri toplumlar (Doğu) ile sınıflaşmış ve dolayısıyla dinamik olan ileri toplumlar (Batı) ikiliğini" temel alan "oryantalist" bir değerlendirme olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte Köker, Kemalizm'i temel olarak 1930'lu yıllarda olgunlaşan siyasal ve tarihi çerçevesi içerisinde kendi döneminde analiz ederken Ahmad, böyle bir vurgu yapmamakla birlikte farklı bir dönemin anlayışlarıyla geriye doğru bakma gözüyle analiz etmiştir.

Aynı zamanda Ahmad, Kemalist ideolojinin ilkelerini tarihselci içerik analizi yöntemi ile özellikle ana metinler üzerinden ele alırken Köker, pozitivizm, Batıcılık, dayanışmacılık, devletçilik ve halkçılık gibi Kemalizm'in düşünsel altyapısını oluşturan kavramları teorik gelişimini derin bir şekilde ele aldıktan sonra Kemalist dönemin şartlarını göz önüne koyarak analizini yapmıştır. Ayrıca Köker, Kemalizm'in devletçilik gibi politikalarla hedeflediği sınıfsız dayanışmacı bir toplum yaratma ülküsünü kendi analizinde önemli bir yere yerleştirerek Kemalizm-demokrasi olumlu analizinin temel ret nedenlerinden yapmışken Ahmad, pratikte Kemalizm'in burjuva sınıfının doğmasını engelleyecek hiçbir şey yapmadığını ileri sürerek Kemalizm-demokrasi bağlamında sınıfsızlık konusu üzerinde fazla durmamıştır.

Buna ilaveten Ahmad, Kemalizm'in benimsediği pozitivizm anlayışını demokratik Batılı bir sisteme zemin hazırladığını savunurken Köker, Kemalist pozitivizmin aslında demokrasiye göre milli birlik ve devlet varlığı gibi kavramları öncelikli tutan 19. yüzyılın pozitivizm anlayışı olduğunu belirterek vesayet ile öncülük analizlerini reddetmiştir. Bu anlamda Feroz Ahmad'ın Kemalizm ile ilgili sunduğu önemli tespitlere rağmen bu çalışmada ele alınan Kemalizm-demokrasi ilişkisi bağlamında Levent Köker'in sunduğu farklı ve yeni analiz çerçevesi Ahmad'ın da temsilcilerinden olduğu analiz ekolüne önemli eleştiriler yönelterek tutarlı bir ret tezi sunmuş olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2019). İttihatçılıktan Kemalizme. (Çev. F. Berktaş). İstanbul: Kaynak Yayınları (1985).
- Albayrak, M. (2010). Kemalizmin Düşünsel Temelleri ve Tarihsel Oluşumu. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 26 (77), 307-344.
- Beriş, H. (2006). Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizme. Liberal Düşünce Dergisi, (34), 49-58.
- Bora, T. (2017). Cereyanlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiftçi, A. (2020). "Ahmet Rıza Pozitivizminin Cumhuriyet Dönemi Politikalarına Etki Eden Yönleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6 (38): 2324-2340.
- Çoban Balcı, A. (2016). Modernleşme, Kemalizm ve Resmi İdeoloji Üzerine Tartışmalar. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), 81-99.
- Diñç, S. (2008). Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Milliyetçilik İlkesi. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_hasan_ali_yucel.pdf (Erişim Tarihi 02. 11. 2022).

- Erşan, M. (2006). Mustafa Kemal Atatürk'ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, s. 39-49.
- Gülşen Kaya Osmanbaşoğlu. (2017). Kemalizmin Üç Yorumu: Katı, Sıvı ve Gaz Kemalizmler. Beytulhikme An International Journal of Philosophy. 7 (2) 233-255.
- İnan, S. (2004). Atatürkçülük (Kemalizm) ve İdeoloji. Liberal Düşünce (CHP ve Kemalizm), (36), 109-116.
- Kayıran, M. ve Metintaş, M. (2013). Atatürkçü düşünce sistemi: Atatürkçülük Kemalizm. Atatürk Yolu Dergisi, 13 (51), 579-615.
- Kazancı, M. (2009). Özgün ve Yerli Bir Hareket Olarak Kadro ve İdeolojisi. Tarih Okulu Dergisi, 2009 (III), 41-58.
- Kışlalı, A. T. (1997). Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi. Ankara: İmge.
- Köker, L. (2007). Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L. (2009). Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi. T. Bora ve M. Gültekingil (Der.) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm (İkinci Cilt) içinde (97-111). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif. (1969). Din ve İdeoloji. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Öztürk, O. (2013). Kemalizm, İdeoloji ve Hegemonya: Kuramsal Bir İnceleme. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, M. (2010). E.J. Zürcher'in "Milli Mücadele'de İttihatçılık" Kitabı Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme Türk Çağdaşlaşmasında Kemalist Dönem; Süreklilik Mi, Kırılma Mı?. Folklor/Edebiyat, 16 (64), 271-284.
- Yetkin, A. (2013). Kemalizm ve Düzenin Laikleştirilmesi: Teorik Bir Bakış. Atatürk Dergisi, 2 (1), 57-82.
- Yurttaş, F. (2008). Kemalizm ve Demokrasi Üzerine Bir Değerlendirme. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 70-84.